

NEPOŽELJNI OBLICI PONAŠANJA U GLUHOG DJETETA S DODATNIM TEŠKOĆAMA U RAZVOJU (Prikaz slučaja pasivnosti i odbijanja suradnje)

Ljubica Pribanić

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni članak

UDK: 376.33

Zaprimljeno: 15. 04. 1996.

Sažetak

Cilj ovog rada bio je izrada i evaluacija rehabilitacijskog programa za ublažavanje, odnosno otklanjanje pasivnog ponašanja i odbijanja suradnje u gluhe djevojčice s dodatnim teškoćama u razvoju. Program je bio usmjeren na stimulaciju perceptivno-kognitivnih i motivacijskih komponenata razvoja te stvaranje pretpostavki za doživljavanje uspjeha. Obrada podataka izvedena je komponentnom analizom i programom INDIFF. Analiza trajektorija komponente promjena za faktor, koji je imenovan kao generalni faktor promjene pasivnosti, pokazuje smanjenje trajanja pasivnog ponašanja kod djevojčice u razdoblju provođenja programa. To isto možemo reći i za odbijanje suradnje čija se učestalost znatno smanjila u odnosu na inicijalno stanje.

1. UVOD

U rehabilitaciji, odgoju i obrazovanju djece s teškoćama u razvoju postoji određen broj djece koja pored primarnog oštećenja (vida, sluha, mentalne retardacije, motoričkog poremećaja i drugog) imaju još neke oblike ponašanja koji nisu izravna posljedica primarnog oštećenja, a znatno otežavaju rad u nastavi pa i individualni rad. Takve oblike ponašanja sveli smo pod naziv "nepoželjni oblici ponašanja". Govoreći o nepoželjnim oblicima ponašanja Bradarić-Šlujo (1991.), Cullinan, Epsten i Lloyd (1982.), Funke (1985.), Furlan (1981.), Gajer-Piacun (1985.), Košiček i Košiček (1967.), Soldo, Ljubešić i Teodorović (1990.) i Teodorović i Kocijan (1988.) uglavnom govore o odstupanju od uobičajenih normi ponašanja koje vrijede za određeni uzrast djeteta u datoj socijalnoj situaciji. Posljedice takvog ponašanja mogu biti štetne za dijete i/ili okolinu te zahtijevaju poseban tretman.

Inicijalnim ispitivanjem, koje je provedeno 1988. godine u Hrvatskoj, utvrđeno je da 30% djece s oštećenjem sluha osnovnoškolske dobi ima neki oblik nepoželjnog ponašanja (Bradarić-Šlujo, Pribanić, 1988.). Pasivnost i odbijanje suradnje djece s većim teškoćama u razvoju, nastaju uglavnom kao rezultat nedovoljne ili neprimjerene stimulacije i motivacije takvog djeteta bilo u uvjetima obitelji, škole ili internatskog smještaja (Pribanić, 1991.). Postavljanje suviše visokih zahtjeva pred dijete rezultira doživljajima neuspjeha, osjećajem manje vrijednosti, nesigurnosti, niskog samopoštovanja i padom motivacije, dok postavljanje suviše niskih zahtjeva (kao npr. kod hiperprotektivnih stavova ili kod pedagoške zapuštenosti) rezultira općom iskustvenom deprivacijom koja se negativno odražava na sva područja razvoja ličnosti. Posljedice takvih odgojnih postupaka najviše dolaze do izražaja u situacijama u kojima se očekuje da dijete samostalno strukturira svoju aktivnost (Bradarić-Šlujo, 1991.).

Osnovni problemi ponašanja gluhe djece s dodatnim teškoćama u razvoju proizlaze iz njihove nemogućnosti uspješne komunikacije, tj. nemogućnosti izražavanja svojih potreba, želja, namjera, osjećaja i pitanja, te nerazumijevanja zahtjeva i očekivanja koje im okolina upućuje. Takve trajne frustrirajuće situacije proizašle iz neadekvatne interpersonalne komunikacije, pogotovo za gluhu djecu čujućih roditelja, odgovorne su za niz emocionalnih problema u djeteta (Luetke-Stahlman, 1995.), a najčešće se odražavaju u neprikladnim oblicima ponašanja.

2. PROBLEM I CILJ

Postojanje nepoželjnih oblika ponašanja u gluhe djece s dodatnim teškoćama u razvoju, prema izjavama defektologa, uvelike otežava proces odgoja, obrazovanja i rehabilitacije. Tom se problemu teoretski nije posvećivala veća pažnja, a praksa je radila više intuitivno negoli planski i sustavno.

Dierigovo (1980.) istraživanje pokazalo je da se pasivnost po učestalosti javljanja kod djece s oštećenjem sluha nalazi na četvrtom mjestu, a prema Bradarić-Šlujo i Pribanić (1988.) pasivnost je na šestom mjestu, a odbijanje suradnje na petom.

Studirajući dostupnu literaturu nismo naišli na prikaz modela tretmana pasivnog ponašanja u gluhe djece. Ovaj rad pokušava pronaći različite postupke koji su u domeni defektologa i kojima on može efikasno utjecati na otklanjanje pasivnog ponašanja i odbijanja suradnje u djece s većim teškoćama u razvoju.

Drugim riječima, cilj ovog istraživanja bio je izrada i evaluacija rehabilitacijskog programa za ublažavanje, odnosno otklanjanje pasivnog ponašanja i odbijanja suradnje u gluhe djevojčice s dodatnim teškoćama u razvoju.

3. METODE RADA

3.1. ISPITANIK

Ispitanik je djevojčica s dijagnozom anacusis bil., retardatio psychomotorica, hemiparesis lat. sin. discreta, epi, kronološke dobi 12,3 godina u početku provođenja programa. Istodobno, djevojčica je bila obuhvaćena nastavnim i rehabilitacijskim radom u školi za gluhu djecu.

Kod djevojčice su odmah pri dolasku u grupu zapaženi nepoželjni oblici ponašanja: odbijanje suradnje i pasivnost. U nastavi, djevojčica često aktivno odbija rad: okreće glavu, izbjegava kontakt očima, odbija bilo kakav tjelesni dodir, spušta glavu na grudi i ignorira pokušaje privlačenja pažnje. Nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja defektolog prestaje inzistirati i djevojčica cijeli sat pasivno sjedi, ništa ne radi. Neadekvatni postupci potkrepljivanja takvog ponašanja (negativna potkrepljenja su izostala) doveli su djevojčicu do spoznaje da je takvo ponašanje prihvatljivo. Pasivnost i odbijanje suradnje djevojčice ne samo što otežava odgojno-obrazovni rad u skupini, već je takvo ponašanje smetnja socijalnoj adaptaciji djevojčice.

Glasovni govor je nerazvijen. Služi se neartikuliranim krikovima. Svoje potrebe izražava uglavnom prirodnim gestama, pokazivanjem i akcijama u kontekstu, što je sve oskudno i vrlo jednostavno. Razumije jednostavne upute.

Djevojčica je vrlo osjetljiva na pozitivna potkrepljenja u obliku neposredne nagrade bilo da je materijalna (slatkiši) ili socijalna (poljubac, milovanje, pohvala) pa se ta činjenica iskoristila za jačanje motivacije za rad i igru.

3.2. VARIJABLE I MJERNI INSTRUMENTI

Za evaluaciju rehabilitacijskog programa definirane su sljedeće varijable:

1. trajanje pasivnosti za vrijeme:
  - 1.1. obavljena osobne higijene,
  - 1.2. hranjenja,
  - 1.3. nastave,
  - 1.4. neorganiziranog slobodnog vremena,
  - 1.5. provođenja programa;
2. frekvencija odbijanja suradnje za vrijeme:
  - 2.1. nastave,
  - 2.2. provođenja programa;
3. poznavanje dijelova tijela i
4. igra u neorganiziranom slobodnom vremenu:
  - 4.1. trajanje igre,
  - 4.2. igra s drugom djecom,
  - 4.3. igra se sama,
  - 4.4. igru bira samoinicijativno,
  - 4.5. igra se na poticaj drugih.

Opservacija pasivnosti i odbijanja suradnje provedena je prema "Obrascu za opažanje ponašanja" koji je konstruiran na Fakultetu za defektologiju za potrebe znanstvenog projekta "Evaluacija selektivnih programa za transformaciju nedostatnih i nepoželjnih oblika ponašanja djece i omladine s teškoćama u razvoju". U obrazac se unosi datum opservacije, vrijeme, situacija, trajanje, te neposredan povod i reakcija u odnosu na ponašanje.

Poznavanje dijelova tijela procjenjivalo se modificiranom "Skalom za procjenu poznavanja dijelova tijela na sebi" (Stevanović, Bojanin), (Ćordić, Bojanin, 1981.).

Posebno se mjerila igrovna interakcija u situaciji neorganiziranog provođenja slobodnog vremena.

Evaluacija primjene programa odvijala se svakih sedam dana (svaki četvrtak) na definiranim varijablama tokom 16 tjedana u 16 vremenskih točaka. Svaka situacija opservirala se 20 minuta, a bilježili su se podaci utvrđeni protokolom.

3.3. PROGRAM

Program je konstruiran na temelju rezultata inicijalne opservacije (provodila se pet dana, svaki drugi dan u pet određenih situacija, po dvadeset minuta) čiji su rezultati unošeni u "Obrazac za opažanje ponašanja". Da bi se problematično ponašanje djevojčice što detaljnije opisalo, korišteni su i drugi mjerni instrumenti: Upitnik "Podaci o nepoželjnom ponašanju", Upitnik "Podaci o odgojno-obrazovnoj grupi u kojoj se dijete nalazi", Anamnestički list, Upitnik "Socio-ekonomski status obitelji", "AAMD skala adaptivnog ponašanja za djecu i odrasle", "Skala za procjenu poznavanja dijelova tijela na sebi".

Program je proveden u razdoblju od tri i pol mjeseca. U tom vremenu primijenjeno je 40 rehabilitacijskih seansi. Trajanje pojedine seanse variralo je od, u početku, 30 minuta pa do 60, odnosno 90 minuta.

Sadržaj programa odnosio se na:

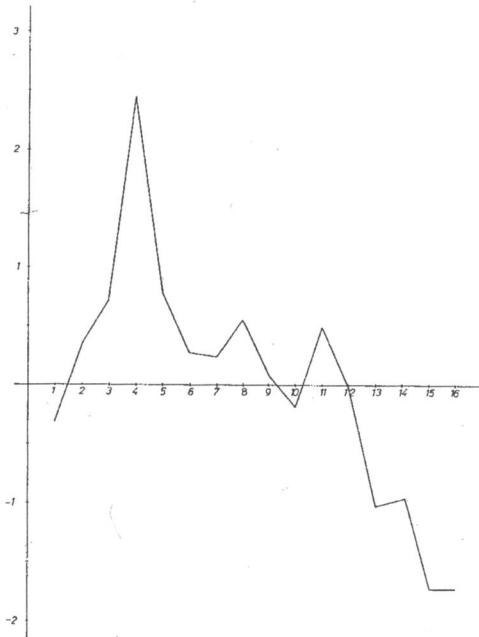
1. stimulaciju pokreta koja se provodila imitacijom makro i mikro pokreta, gesta i radnji te mimikom lica. Ove vježbe odabrane su zato što stimuliraju motoriku, a pokret i imitacija pokreta osnova su komunikacije i učenja, a djeca je prihvaćaju kao igru. Temelj za konstrukciju ovog dijela programa bio je Berges-Lezineov test imitacije pokreta (Ćordić, Bojanin, 1981.);
2. stimulaciju svijesti o vlastitom tijelu te boljem doživljavanju sebe. U odabiru ovog dijela programa pošlo se od mišljenja da je svjesnost o tijelu osnova snažnog doživljaja sebe;
3. stimulaciju igrovne interakcije i učenja igara koje se djevojčica kasnije može igrati u slobodnom vremenu na vlastitu inicijativu i time osmisliti neorganizirano vrijeme;
4. samostalan rad učenika, pri čemu djevojčica samoinicijativno izabire ponuđene materijale i oblike rada s njima.

3.4. METODA OBRADJE PODATAKA

Obrada podataka učinjena je programom IN-DIFF koji je namijenjen komponentnoj analizi promjena stanja neke osobe opisane nad skupom kvantitativnih varijabli bilježenih kroz neko vremensko razdoblje (Momirović, Karaman, 1982.). Na taj način moguć je uvid u promjene stanja i ponašanja osobe koju smo uključili u znanstveno istraživanje.

4. REZULTATI I DISKUSIJA

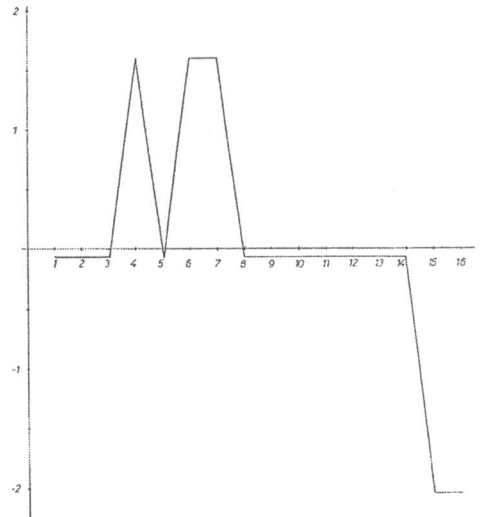
Standardizirane vrijednosti ispitanika na pojedinom skupu varijabli (trajanje pasivnosti, frekvencija odbijanja suradnje, poznavanje dijelova tijela i igra u neorganiziranom slobodnom vremenu) grafički su prikazane na slikama 1, 2, 3 i 4.

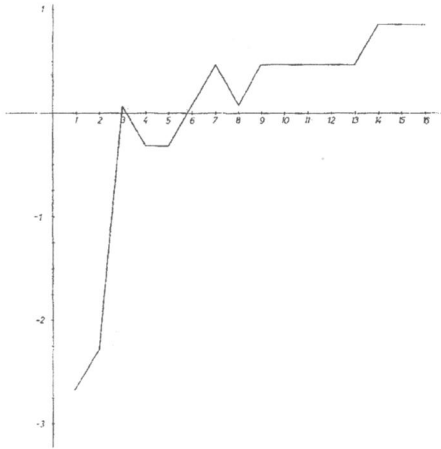
Slika 1. Trajektorij komponente promjena - faktor pasivnosti

Slika 1 pokazuje da se u prvim točkama opservacije bilježe znatno niži rezultati trajanja pasivnosti od očekivanih. Najviši rezultat kako smo očekivali, nije u prvim točkama mjerena već se on javlja tek u četvrtoj vremenskoj točki. To bismo mogli objasniti samom situacijom opservacije. Osoba koja je vršila opservaciju samim svojim prisustvom potaknula je djevojčicu da se više angažira. U četvrtoj vremenskoj točki djevojčica se već navikla na prisustvo opservatora i tada se ponašala upravo onako kako je inicijalno stanje bilo opisano. Promatrajući trajektorij u cjelini, u prvom dijelu se uočavaju znatno viši rezultati, dok se kasnije, nakon osme vremenske točke, primjećuje pad krivulje, uz manja variranja, s tendencijom sve nižih rezultata koji upućuju na smanjenje pasivnosti, tj. povećanje aktivnosti, motivacije i samostalnosti djevojčice.

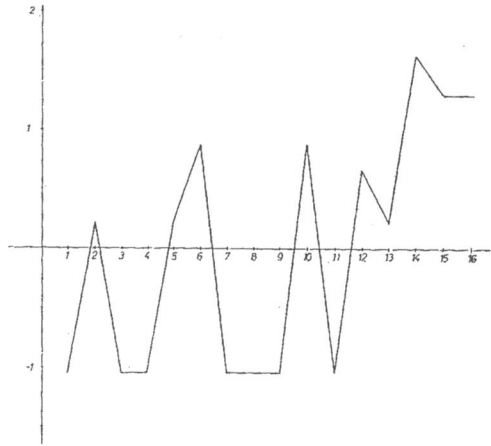
Trajektorij komponente promjena koji se odnosi na odbijanje suradnje (slika 2) vrlo je neujednačen. Rezultati u prve tri vremenske točke jednaki su kao i rezultati u točki pet te od točke osam do četrnaest. Djevojčica je u tim vremenskim točkama odbijala suradnju

Slika 2. Trajektorij komponente promjena - faktor odbijanja suradnje

Slika 3. Vrijednosti ispitanika na varijabli "Poznavanje dijelova tijela"

Slika 4. Trajektorij komponente promjena - faktor samostalnosti u igri

samo za vrijeme organiziranih grupnih aktivnosti, dok je za vrijeme provođenja programa bila aktivna i izvršavala je zadatke. Tek u zadnje dvije vremenske točke nije zabilježeno odbijanje suradnje. U tijeku provođenja programa uočeni su neki od uzroka odbijanja suradnje, koji su upravo posljedica nemogućnosti djevojčice da udovoljava zadacima koji su za nju preteški, te odbijanjem suradnje odlazi u pasivnost i otklanja mogućnost doživljaja neuspjeha. Odbijanje suradnje djevojčice situacijski je problem, jer se javlja ovisno o zahtjevima koji se u određenoj situaciji pred nju postavljaju. Da bi se odbijanje suradnje smanjilo ili potpuno "ugasilo" nužno je prilagoditi zahtjeve (program) sposobnostima i potrebama djevojčice, zatim promijeniti stavove prema njenom ponašanju i posvetiti više pažnje pozitivnom potkrepljivanju i stvaranju mogućnosti za doživljaj uspjeha.

Iz slike 3 možemo zaključiti da je djevojčica ostvarila napredak u poznavanju naziva dijelova tijela. U početku provođenja programa taj je napredak bio veći dok je kasnije stagnirao. Od ponuđenih i obrađenih petnaest naziva dijelova tijela djevojčica je do kraja provođenja programa usvojila deset.

Na grafičkom prikazu (slika 4) koji se odnosi na samostalnost u igri možemo uočiti vrlo velike oscilacije krivulje koja bi se mogla objasniti velikom ovisnošću ponašanja djevojčice o situaciji i zahtjevima kojima djevojčica ili udovoljava ili uopće ne udovoljava. Do određenog trenda porasta aktivnosti dolazi tek u trećoj trećini vremena provođenja programa. To je i razumljivo stoga što je pasivno ponašanje naučeno ponašanje, uzrokovano nizom čimbenika u socijalnoj okolini i u samom pojedincu koji se teško mijenjaju. Vremensko razdoblje od 16 tjedana ipak je prekratko da bi se neki tako uspostavljeni model ponašanja brzo i bitno promijenio. Možemo govoriti samo o tendenciji promjene pasivnosti u neorganiziranom slobodnom vremenu i ukazati na postojanje mogućnosti da se takvo nepoželjno ponašanje mijenja u socijalno prihvatljivo.

Dobivene četiri komponente promjena (definirane kao faktori) predstavljaju nove varijable za daljnju obradu programom INDIFF, a imenovane su kao:

- pasivnost (PAS),
- odbijanje suradnje (SUR),
- poznavanje dijelova tijela (PDT) i
- samostalnost u igri (IGR).

Na taj je način evaluirana uspješnost provođenja programa.

Tablica 1.

Karakteristični korjenovi (LAMBDA), postotak zajedničke varijance (%) i kumulativni postotak zajedničke varijance (CUM)

	LAMBDA	%	CUM	
1.	2.39161	.59790	.59790	zadnji značajni
2.	.87521	.21880		karakteristični
3.	.51867	.12967		korijen
4.	.21451	.05363		

Tablica 1 ukazuje da je prostor od četiri faktora sveden na jednu komponentu promjena koja objašnjava 60% ukupne varijance sustava i sadrži suštinu promjena koje su se dogodile u vremenskim točkama u sustavu promatranih varijabli.

Tablica 2.

Komunaliteti varijabli

PAS	.83110
SUR	.65226
PDT	.25446
IGR	.65380

Komunaliteti varijabli izračunati su u prostoru jedne komponente promjena. Raspon komunaliteta (tablica 2) je relativno velik i kreće se od .25 do .83.

Možemo vidjeti da će varijable pasivnost (PAS), odbijanje suradnje (SUR) i samostalnost u igri (IGR) imati značajnog utjecaja na strukturiranje glavne komponente promjena.

Tablica 3.

Struktura komponente promjena

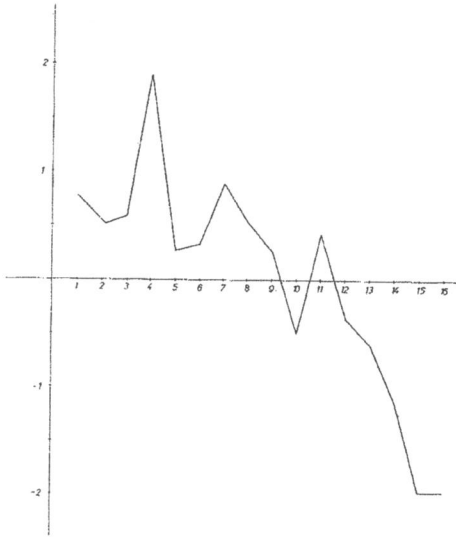
	FAC1
PAS	.9116
SUR	.8076
PDT	-.5044
IGR	-.8086

U tablici 3 date su korelacije varijabli s glavnom komponentom promjena. Vidljivo je da varijable pasivnost (PAS) (.91), odbijanje

suradnje (SUR) (.80) i samostalnost u igri (IGR) (-.80) relativno visoko koreliraju s tom komponentom što znači da utječu na njeno formiranje. Jedino je varijabla poznavanje dijelova tijela (PDT) (-.50) srednje jako i negativno povezana s komponentom promjena. Iako varijable PDT i IGR imaju negativne predznake, smjer korelacije s glavnom komponentom promjena logički je pozitivan. Kod varijable PAS i SUR viša vrijednost označavala je i veću pasivnost, tj. odbijanje suradnje, dakle negativan trend, dok kod varijabli PDT i IGR viša vrijednost označavala je bolje poznavanje dijelova tijela te veću samostalnost u igri, dakle, pozitivan trend.

Možemo zaključiti da je glavna komponenta promjena definirana smanjenjem trajanja pasivnog ponašanja, smanjenjem učestalosti odbijanja suradnje, intenziviranjem igrovnih aktivnosti, te napretkom u učenju naziva dijelova tijela. U situacijama samozbrinjavanja, na djevojčicu naročito utječu intrinzične varijable motivacije kako ih definira Mandić (1989.): motiv postignuća, negativne emocije, samopoštovanje, samoocjena sposobnosti i namjera za učenje. Za vrijeme nastave i za vrijeme provođenja rehabilitacijskog programa na djevojčicu se uglavnom djelovalo varijablama ekstrinzične motivacije kao što su: pohvala, pokuda, namjera za učenje, nadmetanje i postizanje uspjeha. U situaciji neorganiziranog slobodnog vremena, djevojčica je sve više vremena provodila u samoinicijativno odabranim igrama koje je uglavnom igrala sama. Budući da u osnovi promjena svih opserviranih načina ponašanja djevojčice leži motivacija i aktivnost, moguće je dobivenu komponentu promjena imenovati kao generalni faktor promjene pasivnosti.

Iz slike trajektorija (slika 5) možemo vidjeti kako se odvijala opća promjena pasivnosti tijekom promatranog razdoblja od 16 tjedana. U prvom dijelu provođenja programa uočavaju se znatno viši rezultati pasivnosti, dok se kasnije nakon osme vremenske točke primjećuje pad krivulje, uz porast u jedanaec-

Slika 5. Trajektorij komponente promjena - generalni faktor promjene pasivnosti

stoj točki. Ovaj porast može se objasniti općim porastom pasivnosti toga dana. Sve niži rezultati u drugom dijelu provođenja programa ukazuju na smanjenje pasivnosti, tj. porast aktivnosti djevojčice. Uvježbavanjem novih vještina, usvajanjem znanja i pozitivnim potkrepljenjem utjecalo se na porast motivacije, a time je pasivnost sve više opadala. Sama činjenica da se djevojčici poklanjalo više pažnje i da su se izvodile one aktivnosti koje je ona voljela, pridonijelo je djelotvornosti programa. Naročito treba naglasiti emocionalni kontakt koji je u početku išao od odbijanja, nelagode i srama u društvu nepoznate osobe koja je radila s njom do, na kraju, potpunog prihvaćanja i tjelesnog izražavanja nježnosti.

Stabilnost ovih rezultata je upitna. Možemo li uopće reći da je došlo do promjene ponašanja, ako se pasivnost djevojčice, nakon prestanka dodatnog defektološkog rada i dalje može ocijeniti kao problematično ponašanje naročito za vrijeme nastave, gdje je i došlo do najmanjeg pomaka u promjeni ponašanja? To govori u prilog tezi da su promjena

stavova defektologa i njihov odnos prema djevojčici, u situaciji internatskog smještaja, bitan čimbenik promjene pasivnosti i odbijanja suradnje.

Pravilno odabrani motivacijski postupci, pozitivna potkrepljenja, doživljaj uspjeha, zadaci koji odgovaraju sposobnostima djeteta, sve će to pridonijeti ne samo da dijete ostvari napredak u svom emocionalnom i kognitivnom razvoju, već će napredak djeteta pružiti zadovoljstvo defektologu i biti nagrada za uloženi trud i daljnja motivacija za rad.

7. ZAKLJUČAK

Na temelju izloženih rezultata možemo zaključiti da je u razdoblju od tri i pol mjeseca intenzivnog provođenja odabranog rehabilitacijskog programa došlo do smanjenja pasivnosti, tj. program rada na ublažavanju manifestacija pasivnosti i odbijanja suradnje pokazao se djelotvornim, te se navedena hipoteza može prihvatiti što potvrđuje i testiranje hipoteze o značajnosti komponente promjene. Naime, promjene u 16 vremenskih točaka date kroz komponentu promjena, statistički su značajne na razini 0.01 (F je distribuiran u skladu sa Snedeckorovom raspodjelom sa ExE1 stupnjeva slobode).

Budući da je ovo istraživanje provedeno na samo jednom gluhom djetetu s dodatnim teškoćama u razvoju, a koje se odgaja, obrazuje i rehabilitira u uvjetima institucionalnog smještaja, primjenom totalne komunikacije, postavlja se pitanje generalizacije takvih rezultata. Dakako da je mogućnost generalizacije takvih rezultata ograničena, ali nam se ipak daju određene smjernice kojima se možemo rukovoditi u praktičnom radu sa svom sličnom djecom kod koje se primjećuje pasivno ponašanje i/ili odbijanje suradnje. Zbog toga bi bilo potrebno dodatno evaluirati takve i slične programe na većim uzorcima gluhe djece s dodatnim teškoćama u razvoju.

LITERATURA

1. Bradarić-Šlujo, S. (1991). Nepoželjni oblici ponašanja kod djece s oštećenjima sluha. Defektologija, 28, 2, 163-170.
2. Bradarić-Šlujo, S. i Pribanić, Lj. (1988). Deficijentni i nepoželjni oblici ponašanja djece s oštećenim sluhom osnovnoškolske dobi. XV. zbornik radova surdoaudiološkog seminara Jugoslavije, Pelister, Bitola, 161-177.
3. Cullinan, D., Epstein, M. H. i Lloyd, S. (1982). Behavior disorders. Engelwood, Clifts, N. Y. Prentice-Hall.
4. Ćordić, A. i Bojanin, S. (1981). Opšta defektološka dijagnostika. Privredni pregled, Beograd.
5. Dierig, J. (1980). Psychagogik bei Horgeschadigten. Ansätze zur Rehabilitation horgeschadigter Kinder und Jugendlicher, Julius Groos Verlag, Heidelberg.
6. Funke, E. H. (1985). Opinions of "normal sitizens" on antisociality aspects, dimenzions and stability. International Journal of Rehabilitation Research, 8, 1, 29-45.
7. Furlan, I. (1981). Čovjekov psihički razvoj. Školska knjiga, Zagreb.
8. Gajer-Piacun, Đ. (1985). Psihički poremećaji djece i omladine. Zavod grada Zagreba za socijalni rad, Zagreb.
9. Košiček, M. i Košiček, T. (1967). I vaše dijete je ličnost. Panorama, Zagreb.
10. Luetke-Stahlman, B. (1995). Social interaction: assessment and regard to students who are deaf. American Annals of the Deaf, 140, 3, 295-300.
11. Mandić, S. (1989). Motivacija za školski uspjeh. Školske novine, Zagreb.
12. Momirović, K. i Karaman, Ž. (1982). INDIFF-model, algoritam i program za analizu promjena stanja nekog objekta opisanog nad skupinom kvantitativnih varijabli. Kineziologija, 13, 1-2, 5-8.
13. Pribanić, Lj. (1991). Evaluacija defektološkog programa za transformaciju pasivnog ponašanja gluhe djece s utjecajnim teškoćama u razvoju (magistarski rad), Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
14. Soldo, N., Ljubešić, M. i Teodorović, B. (1990). Transformacija nedostatnih i nepoželjnih oblika ponašanja djece s teškoćama u razvoju. Defektologija, 26, 1, 63-68.
15. Teodorović, B. i Kocijan, S. (1988). Relacije kognitivnih sposobnosti osoba s težom mentalnom retardacijom i nepoželjnih oblika ponašanja. Defektologija, 24, 2, 47-62.

THE UNDESIRED BEHAVIOUR IN A DEAF CHILD WITH ADDITIONAL DEVELOPMENT DIFFICULTIES (A CASE OF PASSIVITY AND THE REFUSAL OF CO-OPERATION)

Summary

The objects of this work was to produce and evaluate a rehabilitational programme for reducing and/or eliminating passive behaviour in a deaf girl with additional development difficulties. The programme was directed toward the stimulation of perceptive-cognitive and motivational components of development and the creation of premises for the experiencing of success. The data analysis included component analysis and INDIFF programme. The trajectory analysis for the change components for the factor named general factor of passivity change shows a decrease of passive behaviour in this girl in the experimental period. That we can say for the refusal of co-operation, whose frequency has greatly reduced compared to the initial state.